

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Joanny Winiarskiej nt.: *Muzea i muzealia na Pomorzu Zachodnim i ich losy po drugiej wojnie światowej*, Wydział Historyczny, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Toruń 2024, ss. 200.

I. Uwagi wstępne

Świadomość historyczna zawsze stanowiła istotny problem badawczy w różnych okresach rozwoju narodu polskiego. Problemowi temu poświęcone były dociekania wielu historyków, socjologów i filozofów. Wszystkim im towarzyszyło przeświadczenie, że ma ona decydujące znaczenie w kształtowaniu nowoczesnego narodu i leży u podstaw patriotyzmu, jego postrzeganiu i rozumieniu. Nauczanie historii ma na celu osiągnięcie zrozumienia procesu dziejowego i umiejętnego kreowania przyszłości w oparciu o wnioski historyczne. Doskonale temu służy dorobek nauki historycznej, dydaktyka historii, ale nade wszystko obcowanie ze źródłami dziejowymi, dydaktycznie opracowanymi i powszechnie udostępnianymi. Temu celowi służy muzealnictwo, przez lata doskonalone, czerpiące z najnowszych osiągnięć technologicznych, przybliżające nas do minionej

rzeczywistości, pozbawione cech indoktrynacji, a mające na celu rzetelną, logiczną i atrakcyjną narrację historyczną.

Badania nad dziejami muzealnictwa stanowią o istocie upowszechniania. Wraz z powstawaniem coraz to nowych placówek muzealnych i ich różnicowaniem mamy coraz większą świadomość różnorodności dziejów i dostrzegamy to nie tylko poprzez dziejopisarstwo, ale także i powszechnie przez narracje muzealną. Jest ona wydaje się coraz atrakcyjniejsza, a przez postęp badawczy rzetelniejsza. Współczesne muzealnictwo to nowoczesna nauka i dydaktyka, pozwalające różnorodnie i coraz lepiej rozumieć istotę procesu dziejowego.

Poprzez rozwój muzeów dokonuje się postęp kulturowy, wzrasta pojęcie znaczenia ochrony zabytków, a przez to tożsamość historyczna staje się coraz bardziej powszechna.

II. Metodologia badań

Taki sposób myślenia o historii i metodach jej udostępniania prezentuje doktorantka. Podjęcie przez nią tematu: *Muzea i muzealia na Pomorzu Zachodnim i ich losy po drugiej wojnie światowej*, to istotny problem ujęcia niemieckiej spuścizny muzealnej i kontynuacji jej dzieła w polskiej rzeczywistości państwowej po II wojnie światowej.

Celem rozprawy według autorki jest przedstawienie początków rozwoju muzealnictwa na terenie Pomorza Zachodniego, jego rozwoju w okresie międzywojennym oraz polityki władz polskich w stosunku do niemieckiej spuścizny muzealnej na Pomorzu Zachodnim w latach 1945 – 1949 i określenie jej wpływu na losy ponemieckich placówek muzealnych po II wojnie światowej. Z analizy układu pracy i treści poszczególnych rozdziałów stwierdzam, że autorka właściwie i precyzyjnie zdefiniowała cel pracy.

Logiczną konsekwencją tak sformułowanego celu badawczego było skonstruowanie następującego głównego problemu badawczego: Jak przebiegał proces rozwoju muzealnictwa niemieckiego na Pomorzu Zachodnim w XIX i XX wieku oraz jaka była polityka władz polskich wobec muzeów i muzealiów niemieckich na Pomorzu, a także jaki był wpływ działań wojennych i polityki władz polskich na zachowanie zbiorów dokumentujących historię Pomorza?

Tak obszerny problem badawczy musiał znaleźć odzwierciedlenie w szczegółowych pytaniach badawczych, doktorantka postawiła ich osiem. Moim zdaniem pytania te nawiązują do obszaru badawczego problemu głównego, a ich szczegółowość wypełnia jego obszar.

Doktorantka w celu odpowiedzi na sformułowane pytania badawcze przeprowadziła szeroką kwerendę archiwalną w archiwach niemieckich i polskich. W procesie badawczym uwzględniła zasoby: Archiwum Akt Nowych, Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Szczecinie, wraz z Oddziałami Terenowymi w Szczecinku, Koszalinie i Słupsku, (Archiwum Akt Nowych przechowuje spuściznę aktową Ministerstwa Kultury, Ministerstwa Ziemi Odzyskanych, Komitetu Ministrów ds. Kultury oraz Wydziału Kultury KC PPR), Archiwum Państwowego w Toruniu oraz Bundesarchiv w Berlinie.

Poza kwerendami archiwach państwowych autorka przeprowadziła również kwerendę w archiwach muzeów Pomorza Zachodniego: Muzeum Narodowego w Szczecinie, Muzeum Regionalnego w Szczecinku, Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku, Muzeum w Darłowie – Zamek Książąt Pomorskich, Muzeum w Lęborku, Muzeum w Koszalinie oraz w Muzeum Okręgowym w Toruniu. Tak szeroka kwerenda archiwalna daje rękojmię rzetelnych i wiarygodnych badań. Oczywiście nie wszystkie zamierzenia badawcze zostały zrealizowane, uniemożliwiła to pandemia oraz brak odpowiedzi ze strony archiwów rosyjskich.

W dysertacji poprawnie przyjęty został obszar przestrzenny badań i cezury czasowe odpowiadające przyjętemu celowi pracy, choć często wykraczające poza

okres zakończenia II wojny światowej, ale jak najbardziej uzasadnione. Rozprawa ma charakter chronologiczno problemowy co sprzyja jej przejrzystości.

Doktorantka w swoim postępowaniu badawczym jako główną metodę badawczą przyjęła metodę indukcyjną. Wydaje się to zasadne ze względu na zebrany obfity materiał archiwalny. Niezwykle istotne i uwiarygadniające badania okazały się także inne metody badań historycznych, w tym zwłaszcza metody: statystyczna, porównawcza oraz instytucjonalno - prawna.

Metodologicznie dysertacja skonstruowana została w sposób logiczny i rzeczowy dając prawidłowe możliwości postępowania badawczego.

III. Układ i treść dysertacji

Konstrukcja rozprawy jest logiczna, wynika z przyjętego tematu i jest spójna z założeniami metodologicznymi. Układ pracy ma charakter chronologiczno-problemowy. Praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu rysunków, fotografii i map. Wydaje się jednak, że przyjęte założenie numerujące jednakowo wstęp i rozdziały dysertacji jest niewłaściwe. Wstęp nie jest rozdziałem i nie powinien w ten sposób być numerowany, tak jak zakończenie, co w rozprawie ujęte zostało w sposób prawidłowy. Pod rozwagę dają również przesunięcie spisu rysunków, fotografii i map przed bibliografię. Uważam, że bibliografia powinna kończyć dzieło.

Wstęp jest szeroko metodologicznie rozbudowany, doktorantka szczegółowo wyjaśniła zasady przyjętego postępowania badawczego, opisała kwerendę archiwalną, zakres terytorialno - chronologiczny rozprawy oraz przyjętą metodologię badań. Niedosyt budzi jednak pominięcie charakterystyki wykorzystanej literatury naukowej.

Reasumując muszę przyznać, że duże wrażenie robi zakres przeprowadzonych przez doktorantkę badań archiwalnych co tak naprawdę stanowi istotę badania naukowego.

W rozdziale pierwszym zatytułowanym: *Powstanie i rozwój muzealnictwa na Pomorzu Zachodnim do 1918 r* doktorantka przedstawiła początki kolekcjonerstwa na Pomorzu Zachodnim, proces organizacji zinstytucjonalizowanego muzealnictwa w XIX wieku na Pomorzu oraz dokonała charakterystyki placówek muzealnych na Pomorzu Zachodnim w omawianym okresie. Rozdział napisany został przy wykorzystaniu szerokiej bazy archiwalnej i literatury przedmiotu.

W rozdziale drugim *Muzealnictwo Pomorza Zachodniego w latach 1919 – 1945*, autorka scharakteryzowała rolę kultury i sztuki w życiu społecznym Niemiec w latach 1919 – 1945, przedstawiła zbiory Muzeum Krajowego w Szczecinie, muzeów powiatowych oraz wybranych muzeów miejskich. Na koniec przeanalizowała problem zabezpieczenia i ewakuacji muzeów i muzealiów pomorskich w czasie wojny. Ustalenia powyższe poparte zostały szeroką bazą źródłową.

W rozdziale trzecim *Przejęcie muzeów niemieckich przez państwo polskie w 1945 r.* doktorantka scharakteryzowała organizację okupacji Pomorza Zachodniego przez radziecką administrację wojskową, organizację władztwa polskiego na Pomorzu Zachodnim oraz problematykę zabezpieczenia muzeów pomorskich przez władze polskie. Rozdział napisany został z dużą starannością i poparty archiwaliaми.

W rozdziale czwartym *Polska polityka muzealna na Pomorzu w latach 1945-1949* autorka przeanalizowała koncepcję polskiego muzealnictwa na Pomorzu i początki jej realizacji, scharakteryzowała powstanie Muzeum Miejskiego w Szczecinie na bazie niemieckich zbiorów muzealnych oraz przedstawiła problemy nurtujące polskie muzealnictwo lokalne na Pomorzu w latach 1945 – 1949. Jest to syntetyczny rozdział omawiający początki polskiego muzealnictwa na Pomorzu Zachodnim w pierwszych czterech latach po wojnie, poparty bogatą bazą źródłową.

Zakończenie stanowi próbę podsumowania rozprawy, zarówno faktograficznie, jak i również poprzez odniesienie się przez autorkę do celu dysertacji, który postawiony został we wstępie pracy. Uważam, że podsumowanie dokonane przez doktorantkę w sposób precyzyjny daje nam odpowiedź na postawione problemy badawcze, a także przybliża nam proces przejmowania kulturowego Pomorza przez Polskę w pierwszych latach powojennych. Jak zauważa autorka zjawisko to czasami uniemożliwiało właściwą ocenę wartości spuścizny niemieckiej w procesie przemian kulturowych.

Dokonany przez doktorantkę wybór bibliografii to imponujące dzieło, autorka dokonała potężnej kwerendy archiwalnej i głównie na niej oparła swoje wnioski historyczne. Godne uwagi jest też zestawienie literatury przedmiotu, zarówno tej w formie zwartej, jak i artykułów naukowych. Autorka starała się wnikliwie przestudiować całość literatury dotyczącej problemu, co niewątpliwie zakończyło się sukcesem. Pracę dopełnia załączona netografia.

Interesujące jest również zestawienie wykorzystanych w tekście fotografii, map i rycin oraz spis tabel.

Sposób narracji przyjęty w rozprawie jest logiczny, poparty wieloma faktami mającymi odzwierciedlenie w źródłach. Treść dysertacji jest odpowiedzią na postawiony problem badawczy i problemy szczegółowe. Moim zdaniem doktorantka ze staranną wnikliwością opracowała przyjęte założenie badawcze, a jej sposób wnioskowania jest prawidłowy.

IV. Uwagi szczegółowe

Dysertacja napisana została staranną, poprawną polszczyzną, językiem ciekawym, zrozumiałym i komunikatywnym, co jest istotną cechą dobrego warsztatu naukowego. Przypisy są staranne, dając pełnię informacji o bazie źródłowej z której autorka korzystała i wykorzystanej literaturze przedmiotu.

Jednakże moim zdaniem dużo czytelniejsza byłaby numeracja przypisów w obrębie poszczególnych rozdziałów, nie zaś całościowa, która zakończona została na numerze 636. Przypisy w obrębie rozdziału odnosiłyby się do rozważanego problemu. Uważam, że taki układ byłby zasadniejszy.

Rozprawę wzbogaca 37 fotografii, 1 mapa, 5 rycin i 9 zestawień tabelarycznych. Mają one istotne znaczenie poznawcze, choć ich spisy zamieściłbym przed bibliografią, nie zaś po.

Bibliografia kończy dzieło i stanowi swoiste zamknięcie (*finis coronat opus*). Należy jednak pamiętać, by bibliografię zestawiać w sposób alfabetyczny z dbałością o ogólnie przyjęte zasady. Odstępstwo od nich zauważalne jest na stronie 184, gdzie nie zachowano zasady alfabetycznego układu spisu literatury, mylnie zamieszczając pozycję bibliograficzną (Turek-Kwiatkowska L..., a zgodnie z alfabetem powinny być zamieszczone pozycje na literę K, i następne na tej stronie).

Podtrzymuję też swoje uwagi co do numeracji wstępu i rozdziałów, zawarte w początkowej części recenzji.

Reasumując, opracowanie zostało przygotowane rzetelnie z dużą dbałością o warsztat naukowy, moim zdaniem może po drobnych korektach wydawniczych zostać opublikowane w wydawnictwie naukowym.

V. Uwagi końcowe

Niezależnie od wspomnianych wyżej drobnych uwag krytycznych, mających głównie charakter edytorski, dysertacja doktorska mgr Joanny Winiarskiej *Muzea i muzealia na Pomorzu Zachodnim i ich losy po drugiej wojnie światowej* stanowi udaną próbę badawczą w zakresie badań nad historią muzealnictwa niemieckiego i polskiego do 1949 roku. Na szczególną uwagę i ocenę zasługuje wnikliwość doktorantki i wykorzystanie bogatej i wszechstronnej bazy źródłowej. Autorka

wykazała pasję badawczą i rzetelność warsztatową, która zaowocowała interesującą rozprawą.

Moim zdaniem dysertacja stanowi istotny wkład w rozwój badań muzealnych oraz nad historią Pomorza Zachodniego. Wzbogaca również regionalny dorobek badawczy i będzie zapewne inspiracją dla twórczej pracy regionalistów zajmujących się problematyką Pomorza Zachodniego.

Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie naukowe, a doktorantka wykazuje umiejętność samodzielnej twórczej pracy naukowej i posiada wiedzę teoretyczną niezbędną dla kandydata ubiegającego się o nadanie stopnia naukowego doktora.

Stwierdzam, że dysertacja doktorska mgr Joanny Winiarskiej spełnia wymogi ustawowe dla nadania stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w dyscyplinie naukowej historia i wnioskuję o dopuszczenie doktorantki do dalszych etapów procedury doktorskiej.